

Research Paper

Investigating Geopolitical Transformation in the Middle East Region from the Perspective of Historical Sociology

Hossein Sadeghi^{*1}

1. Assistant Professor, Department of Law, Zabol University, Zabol, Iran

ARTICLE INFO

PP: 220-236

Use your device to scan and
read the article online

Keywords: *Middle East, historical sociology, Geopolitical developments, sociology.*

Abstract

History expresses the knowledge of social relations, culture and civilization of human society, including a period of human life that has a limited and definite time and place. On the other hand, the science of sociology in connection with history is responsible for the descriptive and analytical explanation of the history of culture and civilization of human society. In the studies of the Middle East, the importance of historical sociology including the specific characteristics of time, place and historical agent in the transformation of the region is considered. The scientific knowledge of all social phenomena, including how and why their emergence, expansion, death and transformation is called sociology. This research has investigated the geopolitical transformation of the Middle East region from a sociological point of view with a descriptive-analytical method. The findings of the research show that there are various identities in the Middle East. There are transnational identities on one side and ethnic and transnational identities on the other. The competition between these identities and the countries' emphasis on each of them has created an interesting set of cooperation, confrontation and conflict.

Citation: Sadeghi, H. (2023). **Investigating Geopolitical Transformation in the Middle East Region from the Perspective of Historical Sociology**. *Geography(Regional Planning)*, 13(52), 220-236.

DOI: 10.22034/JGEOQ.2024.422804.4074

DOR:

* **Corresponding author:** Hossein Sadeghi, **Email:** h.sadeghi1361@yahoo.com

Copyright © 2023 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Modern sociology is able to explain and analyze events by creating a logical connection in historical factors and international developments and help political science in the future of research. Important elements affect the recognition of social realities, among which value systems can be counted. In social sciences and sociology, values are the beliefs of people in society about good and bad, right and wrong, what should be and what should not be. These values play a very important role in social life. Most of the human relationships are not only based on actual and objective facts, but also based on subjective judgments. Therefore, this fact is in conflict with the scientific understanding of the traditional meaning of the word, which should rely on realistic assessments. But in social sciences, considering the time and place conditions, this difficulty can be solved and overcome to some extent. Whenever we analyze the groups, institutions, organizations, organizations and institutions of the society in a historical sequence and years, with the intention of finding out how and why their emergence, expansion and transformation, and the ruling legality, and the many relations and relations and To get their complexity, we have studied the sociology of history, that is, their sociological knowledge. Examining the function of sociology and historical developments shows that sociology and history are two sides of the same coin. In other words, it can be said that sociology is a historical understanding of the culture and civilization of human society during the lifetime of mankind. History expresses the knowledge of social relations, culture and civilization of human society, including a period of human life that has a limited and definite time and place. The science of sociology in connection with history is responsible for the descriptive and analytical explanation of the history of culture and civilization of human society.

Methodology

This research has investigated the geopolitical developments of the Middle East region from a sociological perspective with a descriptive-

analytical method. The research method is descriptive-analytical. In this regard, by referring to the available sources in the field of research through books, articles, documents and reliable internet sites, necessary and needed materials and information were collected. And by referring to these sources, the main topic of the research is explained; Then the data analysis was done with reference to the research.

Results and Discussion

The findings of the research show that the tendency towards Islam in the Middle East has a history as old as the emergence of Islam in the peninsula. Despite the efforts made in the direction of anti-Islamism, we have always witnessed the rise and influence of Islam in the Middle East to the extent that today we are witnessing its resurgence even in a secular country like Turkey. On the other hand, state identities in the Middle East are facing a serious challenge from sub-state identities (such as tribe, sect, family) and supra-state identities (such as Arabism and Islamism). This great challenge makes the Middle East region special from other regions of the world.

Conclusion

The findings of this research highlight that the financing activities of joint-stock companies play a pivotal role in influencing the development of the stock market. This impact is evident in several aspects, including averting the immobilization of bank resources, facilitating the settlement of the government's debts to contractors, fostering a balance between risk and return, drawing stray liquidity from asset markets, and delineating the roles of financing in both the money market and capital market based on the size of companies. Moreover, the development of the debt market in the country brings forth numerous advantages such as the non-inflationary injection of financial resources into the economy and an enhancement in transparency within the business environment. Despite these potential benefits, the historical challenges associated with the limited formation of the debt market in Iran persist. These challenges encompass insufficient knowledge among companies and investors, a lack of control in the supply and demand system influencing the pricing of

issued bonds, the inability to adjust the price and yield of bonds with fixed income, the absence of credit rating implementation for bonds, the necessity for companies to publish comprehensive financial information, the high cost of financing through the debt market, the intricate and time-consuming nature of debt

market financing, and the prevalent traditional reliance on the banking system, among other factors. Additionally, the pressure on companies to repay bond principal amounts upon maturity contributes to the existing impediments hindering the development of the debt market in Iran.

References

- Adorno, T. W., & Horkheimer, M. (1979). *Dialectic of Enlightenment*. Translated by J. Cumming. London: Verso. (Original work published in 1944)
- Aghaei, S., & Rasouli, E. (2008). Structuralism and the foreign policy of the Islamic Republic of Iran towards Israel. *Politics - Journal of the Faculty of Law and Political Science*, 39(1), 1-16. [In Persian]
- Ahmadi Haji Kalaei, H., & Fazeli, H. (2007). Nationalism, the problem of identity and national government in social theory. *Politics - Journal of the Faculty of Law and Political Science*, 37(4), 21-40. [In Persian]
- Arianpour, A. (1974). *Field of Sociology*. Tehran: Dehkhoda. [In Persian]
- Azadegan, J. (2001). *Sociology of History*. Tehran: Research Journal of Human Sciences. [In Persian]
- Azghandi, A. (2004). Constructivism: A theoretical framework for understanding Iran's foreign policy. *Research in Private and Criminal Law (Encyclopedia of Law and Politics)*, 1(10). [In Persian]
- Barnett, M. N. (1988). *Dialogues in Arab Politics: Negotiations in Regional Order*. New York: Columbia University Press, 5.
- Barnett, M. N. (1988). *Dialogues in Arab Politics: Negotiations in Regional Order*. New York: Columbia University Press.
- Bayliss, J., & Smith, S. (2013). *The Globalization of Politics: International Relations in the Modern Era (Historical Background, Theories, Structures and Processes)* (Vol. 1). Tehran: Cultural Institute of Contemporary International Studies and Research. [In Persian]
- Beil, J. (1993). Regional Security and Internal Stability in the Persian Gulf. In *Proceedings of the 4th Persian Gulf Conference*. Tehran: Persian Gulf Studies Center, Bureau of Political and International Studies. [In Persian]
- Castells, M. (2001). *The Information Age: Economy, Society and Culture, Power and Identity* (Vol. 2), translated by Hasan Chavoshian. Tehran: Tarhe Now. [In Persian]
- Chomsky, N. (2004). Who are the terrorists of the world? Strategic Report No. 1311222. Tehran: Strategic Studies Research Institute. [In Persian]
- Clyde, R. M. (2003). *Israel-US Relations*, translated by Abdullah Picharanlou. Strategic Report, Strategic Studies Research Institute, No. 78. [In Persian]
- Craig, E. (1965). *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. Routledge, 652.
- Emami, M. A. (2000). Tradition, modernity and legitimacy in Persian Gulf countries. *Foreign Policy Quarterly*, 14(3), 731-748. [In Persian]
- Esposito, J. (2006). Political Islam beyond the new threat (Parts 1 and 2). *Reflections of Thought*, -(78). [In Persian]
- Esposito, J., & Piscatori, J. (1993). "Democratization and Islam." *Middle East Journal*, 45(3), 345.
- Farahani, A. (2005). Persian Gulf and Concepts of Regional or Extra-regional Security. *Islamic Republic of Iran News Agency*, 20/10/2005. [In Persian]
- Foucault, M. (1977). *Discipline and Punish*. Translated by A. M. Sheridan-Smith.
- Foucault, M. (1981). "The Order of Discourse." In R. Young (Ed.), *Uniting the Text*. London: Routledge, 52.
- Gendzier, I. (2002). "Islam and Politics." *Logos: A Journal of Modern Society*, 1(2), 18. [www.logosjournal.com]
- Gerges, A. F. (2003). "Islam and Muslims in the Midst of America." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 76. [www.ann.sagepub.com]

23. Giddens, A. (1994). *Sociology*, translated by Manouchehr Sabouri. Tehran: Ney Publishing. [In Persian]
24. Golmohammadi, A. (2011). *Globalization, Culture, and Identity*. Tehran: Nei Publishing. [In Persian]
25. Gould, J., & Kolb, W. L. (1998). *Culture of Social Sciences*, translated by Azkia and others. Tehran: Maziar Publications. [In Persian]
26. Haji Yousefi, A. M. (2004). *Iran and the Middle East: Discourses in Iran's Foreign Policy*. Tehran: Farhang Gafman Publications.
27. Hass, R. (2007, March 1). *The New Middle East*. Foreign Affairs. [www.foreignaffairs.org/2006/1101/faessay856011richardhass.n/the.new.MiddleEast.htm]
28. Hawthorne, A. (2003). "The Middle East Partnership Initiative: Questions Abound." *Arab Reform Bulletin*, 1(3), 3. [www.arab-reform.net/sep03/hawthorne.html]
29. Honnigton, S. (1998). "Islam and the West: From Conflict to Dialogue." *Payam Emrooz Monthly*.
30. Huntington, S. (1968). *Political Order in Changing Societies*. New Haven: Yale University Press.
31. Huntington, S. (1997). "Islam and the West: From Conflict to Dialogue." *Payam Emrooz Monthly*, 1.
32. IISS. (n.d.). *Middle East*. London, Routledge and Keyan Paul, 33. [www.iiss.com/middle]
33. Jalil, R. (2000). "Iran's Foreign Policy and Security." *Security Dialogue*, 31, 05.
34. Katrine, M., Rizzo, H., & Ali, Y. (2007). "Changed Political Attitudes in the Middle East: The Case of Kuwait." *International Sociology Association*, 298. [www.iiss.sagepub.com/cig/content]
35. Lukacs, G. (1999). *History and Class Consciousness*, translated by Mohammad Jafar Poindeh. Tehran: Qalam Publications. [In Persian]
36. MacCabe, C. (1979). *On Discourse and Society*, August 1979, 279.
37. Modgil, S. (2002). *Islam, The Middle East, and the New Global Hegemony*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 67.
38. Mohammadi, M. (2004). *Reflection of the Islamic Revolution in the Islamic World. Politics - Journal of the Faculty of Law and Political Science*, -(63), 119-141. [In Persian]
39. n.d. "Israelis Prefer Bush Over Kerry." [www.grassrootspu.com/2004/08/poll-israelis-prefer-bush-over-kerry.html]
40. Piro, A. (1987). *Culture of Social Sciences*. Tehran: Kayhan Publications. [In Persian]
41. Rabinow, P. (Ed.). (1984). *The Foucault Reader*. Harmondsworth: Penguin, 531.
42. Ranani, E. (1996). *Wisdom in Politics*, translated by Izatollah Foladvand. Tehran: Tarhe Now Publications.
43. Raymond, H. B. (2007). *Politics of Identity in International Relations*, translated by Ali Golmohammadi. *Book of International Relations of East Tehran, Bureau of Political and International Studies*. [In Persian]
44. Roman, E. (1996). *Wisdom in Politics*, translated by Izatollah Foladvand. Tehran: Tarhe Now Publications.
45. Salimi, H. (2007). *A Structuralist Approach to National Identity in Iran*. *National Studies Quarterly*, 8(3 (31)), 31-54. [In Persian]
46. Sattari, S. (2003). *Periodic Analysis of the Strategic Interactions of the United States of America and Israel from the Beginning Until Now*. In *Book of America (3). Specializing in American-Israeli Relations*. Tehran: Tehran Abraram-Maaser Institute. [In Persian]
47. Tavasli, G. A., & Ghasemi, Y. M. (2004). *Collective Identities and Globalization*. *Journal of Social Sciences*, 24, 1-26. [In Persian]
48. Telhami, S., & Barnett, M. (2002). *Identity and Foreign Policy in the Middle East*. Ithaca, NY, and London: Cornell University Press, 93.
49. Tui B, A. (1984). *Civilization in the Test Plant*. Tehran: Moly Publications. [In Persian]

انجمن ژئوپلیتیک ایران

فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)

دوره ۱۳، شماره ۵۲، پاییز ۱۴۰۲

شاپا چاپی: ۶۴۶۲-۲۲۲۸ شاپا الکترونیکی: ۲۱۱۲-۲۷۸۳

Journal Homepage: <https://www.jgeoqeshm.ir/>

مقاله پژوهشی

بررسی تحولات ژئوپلیتیکی منطقه خاورمیانه از دیدگاه جامعه شناسی تاریخی

حسین صادقی* - استادیار، گروه حقوق، دانشگاه زابل، زابل، ایران

اطلاعات مقاله	چکیده
شماره صفحات: ۲۳۶-۲۲۰ از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید واژه‌های کلیدی: خاورمیانه، جامعه شناسی-تاریخی، تحولات ژئوپلیتیکی، جامعه‌شناسی	تاریخ، بیانگر شناخت مناسبات اجتماعی فرهنگ و تمدن جامعه انسانی مشتمل بر دوره‌ای از حیات بشری است که زمان و مکان محدود و معینی دارد. از طرف دیگر علم جامعه شناسی در پیوند با تاریخ از عهده تبیین توصیفی و تحلیلی تاریخ فرهنگ و تمدن جامعه بشری بر می‌آید. در مطالعات خاورمیانه، اهمیت جامعه شناسی تاریخی مشتمل بر ویژگی خاص زمان، مکان و کارگزار تاریخی در تحولات منطقه مورد توجه قرار دارد، شناخت علمی همه پدیده‌های اجتماعی اعم از چگونگی و چرایی پیدایش و گسترش، مرگ و استحاله آنها را جامعه شناسی می‌گویند. این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی به بررسی تحولات ژئوپلیتیکی منطقه خاورمیانه از دیدگاه جامعه شناسی پرداخته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در خاورمیانه هویت‌های گوناگونی وجود دارد. این هویت‌ها شامل دو طیف مختلف است. در یک سو هویت‌های فراملی و در سوی دیگر هویت‌های قومی قرار دارند. در میان این طیف نیز هویتی به نام هویت ملی در حال تکوین است. رقابت بین این هویت‌ها و تأکید کشورها بر هر یک از آنها مجموعه‌ای از همکاری، تقابل و تضاد را به وجود آورده است.

استناد: صادقی، حسین. (۱۴۰۲). بررسی تحولات ژئوپلیتیکی منطقه خاورمیانه از دیدگاه جامعه شناسی تاریخی. فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۳(۵۲)، صص ۲۲۰-۲۳۶

DOI: 10.22034/JGEOQ.2024.422804.4074

DOR:

* نویسنده مسئول: حسین صادقی، پست الکترونیکی: h.sadeghi1361@yahoo.com

مقدمه

جامعه شناسی نوین قادر است با ایجاد ارتباط منطقی در عوامل تاریخی و تحولات بین‌المللی به تبیین و تحلیل وقایع پرداخته و به کمک علم سیاست در آینده پژوهشی آید. عناصر مهمی بر شناخت واقعیتهای اجتماعی تاثیر می‌گذارند که نظام‌های ارزشی را از آن جمله می‌توان برشمرد. در علوم اجتماعی و جامعه شناسی ارزش‌ها عبارتند از معتقدات مردم جامعه در باب نیک و بد، درست و نادرست، آنچه که باید باشد و آنچه که نباید باشد. این ارزش‌ها، نقش بسیار عمده‌ای در زندگی اجتماعی ایفا می‌کنند. اکثر روابط انسانی فقط بر واقعیات تحقیقی و عینی استوار نیستند، بلکه بر داوریهای ذهنی تکیه دارند. لذا این واقعیت با بینش علمی به مفهوم سنتی کلمه که باید برداوریهای واقع‌بینانه متکی باشد، در تعارض است. اما در علوم اجتماعی با ملاحظه شرایط زمانی و مکانی این دشواری قابل حل و تا حدی بر طرف شدنی است.

در باب ارزش‌ها ممکن است بعنوان نمونه ارزش واقعی مورد قبول جامعه، دموکراسی باشد، در این صورت دستگاه حاکم و فرمانروایان بر این مبنا مورد قضاوت قرار می‌گیرند. اما اگر اعتقاد عمومی چنین باشد که حکومتی متمرکز و مقتدر لازم است تا نظم را برقرار و امنیت را استوار کند، چون معیار ارزشی تغییر کرده است، لذا داوریهی نیز در باب قوای عمومی و متصدیان قدرت تغییر می‌کند. اندازه‌گیری تاثیر ارزش‌ها بر رفتار انسانی در جامعه برای تشخیص درجه سود بخشی آنان حائز اهمیت است. اما پیدایش جدید، اهمیت ارزش مانع کمتری در برابر پژوهش‌های علمی فراهم می‌کند. علیرغم کاستی‌های موجود، علوم اجتماعی در مسیر آزمون تجربی داده‌های اجتماعی قرار گرفته و این امکان را برای پژوهشگر فراهم می‌سازد که با روش‌های علمی به مطالعه چرایی برخی پدیده‌های اجتماعی بپردازد.

مبانی نظری

مفهوم هویت در جامعه شناسی

مروری کوتاه بر برخی مباحث جامعه شناسی در نظریات روابط بین‌الملل، نقش جامعه شناسی را در روابط مطالعات بین‌المللی آشکار می‌سازد. چارچوب روابط بین‌الملل را همواره هویت‌هایی شکل داده که گستره‌ای از نژاد، قوم، طبقه، جنسیت، مذهب، سن، درآمد و... را شامل شده است و هر یک از این موارد به طریقی عمل کرده‌اند که بر سیاست بین‌الملل تأثیر گذاشته است. بحث هویت در جامعه‌شناسی روابط بین‌الملل همواره وجود داشته است اما برخی از رویدادهای مهم در صحنه جهانی این بحث را مهم‌تر از گذشته بروز داد. مهمترین این رویدادها فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در ابتدای دهه ۱۹۹۰ و همراه با پایان جنگ سرد بود که عامل چند نزاع مهم ناسیونالیستی در اروپا و همچنین پیدایش تعداد قابل اعتنایی کشور جدید مبتنی بر هویت‌هایی قومی بود. از دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ تحلیل‌گران روابط بین‌الملل در حال تحلیل معنایی جنبش بنیانگرایی بین‌الملل اسلامی بوده‌اند که برنوع خاصی از هویت مذهبی تأکید می‌نماید (اسمیت، ۱۳۸۳، ۵۱۲).

در جامعه شناسی تعاریف متعدد و گوناگونی از هویت وجود دارد. این مسئله در مورد هویت جمعی و اجتماعی نیز به همین نحو است. تفاوت دیدگاه جامعه شناسان در بحث هویت‌های جمعی به تفاوت آنها در مبانی هستی‌شناسی و نگاهی که به جامعه دارند، برمی‌گردد. درحالی که جامعه‌شناسان دوره مدرن سطح تحلیل را ساختاری دیده و آن را بر کنش اجتماعی غلبه می‌دهند و معتقدند که شرایط محیط، انتخاب‌های افراد را محدود می‌کنند، جامعه شناسان متأخری همانند گیدنز و هابرماس هم به ساختار و هم به کنش هر دو توجه نشان داده و هر دو را مهم ارزیابی می‌کنند و معتقدند که بهتر است به جای اینکه ساختار یا کنش به تنهایی مطرح شود، موضوع ساختار - کنش مدنظر قرار گیرد (چامسکی، ۱۳۸۳، ۱۳). موفی معتقد است حتی هویت موجود بالفعل به شکل دقیق و با موضوع و قطعیت قابل تعریف کردن و تحدید حدود نیست، چرا که پیوندهای ظریفی بین شکل‌های هویت و شبکه درهم تنیده و پیچیده تفاوت‌ها و اختلافات وجود دارد. به اعتقاد وی برای ارائه تعریفی مناسب و تا حدی صحیح از هویت باید هم به کثرت و تنوع گفتمان‌ها توجه داشت و هم به ساختار قدرتی که بر آن تأثیر می‌گذارد. درکنار این نیز باید دینامیسم پیچیده مشارکت و مقاومتی را که زیر بنای کنش‌هایی است که این هویت متضمن آنهاست، در نظر گرفت.

این امکان وجود دارد که از دل این جماعت‌های فرهنگی، کارگزاران جمعی تغییر اجتماعی سربرآورند و با استفاده از مواد و مصالح فرهنگی قابل دسترس، هویت جدیدی بسازند که موقعیت آنان را در جامعه از باز تعریف کرده و به آنان توانایی ظهور در

برابر سلطه منافع جریان‌های جهانی سرمایه، قدرت و اطلاعات را اعطاء نماید. مردم در برابر فرایند فردی شدن و تجزیه اجتماعی مقاومت می‌کنند و مایل به گرد هم آمدن در سازمان‌های اجتماع گونه‌ای هستند که در طول زمان احساس تعلق در نهایت، در موارد بسیار هویتی فرهنگی و همگانی ایجاد می‌کند (بیرو، ۱۳۶۶: ۱۱۵).

سازمان‌نگاری و هویت در خاورمیانه

مروری بر رویکرد سازمان‌نگاری ما را به درک بیشتر این عوامل و ارتباط با عوامل جامعه‌شناختی در ناکارآمدی طرح خاورمیانه بزرگ نزدیک می‌سازد. ضمن اینکه بدلیل ابعاد کارکردی و توانایی تحلیل تحولات خاورمیانه، شاهدیم که، سازمان‌نگاری هوادارانی در خاورمیانه و از جمله ایران پیدا کرده است. سازمان‌نگاری رویکردی است که پیش از طرح در روابط بین‌الملل در جامعه‌شناسی، معرفت-شناسی و مباحث فرافرنطری، در کل علوم اجتماعی مطرح بوده است. ریشه‌های آن در جامعه‌شناسی به مکتب شیکاگو و پدیدارشناسی برمی‌گردد. به بیان دیگر هر چند سازمان‌نگاری در حوزه روابط بین‌الملل و سیاست خارجی از دهه ۱۹۸۰ به بعد بیشتر شناخته شد، اما سازمان‌نگاری نخست در آثار مربوط به جامعه‌شناسی و در قالب سازمان‌نگاری اجتماعی عنوان شد. در این نگرش جهان چیزی تلقی می‌شود که ساخته و ابداع شده و نه چیزی که بتوان آن را طبیعی، مسلم و یا داده‌ای از قبل داده شده فرض کرد. به بیان دیگر، از این منظر، امکان دسترسی مستقل و بی‌واسطه به جهان وجود ندارد. همه کنش‌های انسانی در فضایی اجتماعی شکل می‌گیرند و معنا پیدا می‌کنند و این معنا سازی است که کم و بیش به واقعیت جهان شکل می‌دهد (سلیمی، ۱۳۸۶: ۳۸).

نقش دولت

یکی از مهمترین علل اهمیت دیدگاه سازمان‌نگاران در روابط بین‌الملل وابستگی این رهیافت به مسئله هویت دولت است. هر چند تأکید بیشتر سازمان‌نگاران بر کنش‌گران غیردولتی است. راگی معتقد است که در سازمان‌نگاری نیز دولت مهمترین واحد در تبیین منازعات بین‌المللی است با این تفاوت که دولت در سازمان‌نگاری یک کارگزار است و توسط شبکه‌هایی از درک، برداشت‌ها، رویه‌ها، هویت‌ها و منافع دیگران محدود می‌شود. در اینجا دولت‌ها سوژه‌هایی ایستا نیستند بلکه کارگزارانی هستند پویا که هویت آنها اموری مسلم و ثابت نیست. هویت‌های دولت‌ها ریشه در طرز نگاه و نظری دارند که کنش‌گران به طور جمعی در مورد خودشان و دیگران دارند و به ساختار جهان اجتماعی شکل می‌دهند. این هویت‌ها قابل تغییر و متفاوت هستند (فراهانی، ۱۳۸۵).

فرهنگ

سازمان‌نگاران بر نقش فرهنگ در روابط بین‌الملل تأکید زیادی دارند و به این نتیجه می‌رسند که بدون توجه به فرهنگ سیاسی جهانی استاندارد کننده نمی‌توان ثبات بالایی نظام دولتی و کاهش تنوع اشکال سیاسی را توضیح داد. در تفسیر سازمان‌نگاران، سازه‌های تمدنی، عوامل فرهنگی، هویت‌های دولتی و غیره همراه با اینکه چگونه به منافع دولت‌ها و الگوهای تعامل بین‌المللی اثر می‌گذارند. فرهنگ در اینجا عبارت است از شناخت مشترک اجتماعی. این شناخت هم رایج است و هم میان افراد پیوند برقرار می‌سازد. فرهنگ شکل‌های متعددی دارد، از جمله هنجارها، قواعد، نهادها، ایدئولوژی‌ها، سازمان‌ها، تهدید و غیره اما کانون تمرکز همه این‌ها در این است که هر جا که بتوان شناختی مشترک یافت، فرهنگ وجود دارد (احمدی، ۱۳۸۶: ۲۷۶).

فرآیند شکل‌گیری هویت

"گیدنز" در باره فرآیند هویت‌سازی در مدرنیته اخیر معتقد است که هر چقدر سنت، پایه‌های خود را از دست می‌دهد و هر چه زندگی روزانه بیشتر بر اساس تعامل منطقی محلی و جهانی باز ساخته می‌شود، بیشتر مجبور می‌شوند تا از میان مجموعه متنوعی از سبک‌های زندگی، سبک خاصی را برگزینند (گیدنز، ۱۳۷۳: ۲۴۰).

در مورد چگونگی شکل‌گیری هویت، سازمان‌نگاری با پیش کشیدن ضعف دیدگاه نئورالیسم شکل متفاوتی از آن را ارائه می‌کند. نئورالیسم تنها یک برداشت از هویت دولت‌ها دارد که منافع دولت‌ها را نیز با توجه به آن مفروض می‌گیرد. از آنجا که پایه‌های تئوری نئورالیسم بر مبنای عوامل مادی است، به اعتقاد سازه‌انگاران در تعریف و تعیین هویت حرف‌چندانی برای گفتن ندارد. معنای داشتن هویت آن است که هر هویتی با دیگری متفاوت است در حالی که در نئورالیسم ساختار بین‌الملل، عملکرد دولت‌ها

را بعنوان بازیگر اصلی، شبیه هم فرض می‌کند. بنابراین چنین تئوری می‌تواند در این مورد که هویت چگونه ایجاد می‌شود، توضیحی داشته باشد (Hawthorne, 2003: 3). ونت چهار متغیر کلان را به عنوان عوامل تشکیل هویت جمعی بر می‌شمارد که عبارتند از:

وابستگی متقابل، سر نوشت مشترک، همگنی و خویشن داری. وی سه متغیر اولی را علل فعال یا فاعلی شکل‌گیری هویت جمعی و متغیر اخیر را علت تسهیل کننده هویت جمعی عنوان می‌کند.

هویت‌ها در جامعه سه کارکرد دارند: به شما و دیگران می‌گوید شما کیستید؛ به شما می‌گوید دیگران کیستند؛ و دست آخر در این گفتن، هویت‌ها مجموعه‌ای از منافع و الویت‌ها را برای اقدام در قلمرو مشخص یا احترام به دیگران مشخص می‌سازد (جیمز، ۱۳۷۸: ۳۶۷).

زلسکی می‌گوید: ما همواره با هویت به معنای مسئله‌ای شخصی برخورد کردیم، در حالی که مسئله به این سادگی نیست. هویت مربوط به این است که بتوانید بگویید که شما که هستید؟ بدانی که چگونه خود را معرفی کنی و اینکه به کجا تعلق دارید. ونت معتقد است داشتن سرنوشت مشترک گاهی خوب است اما در سیاست بین‌الملل معمولاً بد است و نوعاً تهدیدی بیرونی علیه گروه به آن شکل می‌دهد. تعیین هویت شدن توسط دیگران مثلاً به عنوان یهودی توسط نازی‌ها در سال‌های بین ۱۹۳۰ و ۱۹۴۰ به این معنی است که زندگی شما در خطر بزرگی قرار گرفته است حتی اگر شما خود را عنوان یک آلمانی معرفی گردید. همچنین اگر هویت شما به عنوان "غیر خودی" در آمریکای مک کارتی در دهه ۱۹۵۰ تعیین می‌شد احتمال حمله به شما و یا معرفی شدن به عنوان ضد آمریکایی را علیرغم اصرار شما بر آمریکایی بودن افزایش می‌داد (Tlehami and Barnett, 2002).

مسئله ساختار - کارگزار

ساختارگرایان بر نقش ساختار تأکید دارند و به کل‌گرایی معروف هستند. نئوئالیسم و نظریه نظام جهانی ساختارگرا هستند. والرشاین در نظریه نظام جهانی، هیچ گونه نقش برای برگزاری قائل نیست و بر تعیین یک سویه ساختار سرمایه داری نظام بین‌الملل تأکید می‌کند. سازه‌انگاران هم از تعیین یک سویه ساختار بر کارگزار دوری می‌کنند و هم قائل به اراده‌گرایی والتز برای کارگزار نیستند، آنها بر رابطه تکوینی و قوام بخش و متقابل ساختار و کارگزار تأکید دارد. ونت معتقد است: رابطه میان کارگزار و ساختار، رابطه‌ای مبتنی بر قوام متقابل است.

ویلیامز بر آن است که اگر قرار باشد هم مفهوم کارگزاری و هم برداشتی از قدرت که اغلب مواقع از تحلیل‌های سازه‌انگارانه حذف شده است احیاء شوند، احیای ماهیت استراتژیک فرهنگ ضرورت دارد و اقدامی اساسی به شمار می‌رود. ساختار در سازه‌انگاری به عنوان پدیده‌ای نسبتاً پایدار با تعامل متقابل تعریف می‌گردد که ایجاد گردیده و براساس آن کنش‌گران هویت‌ها و منافع خود را تعریف می‌کنند. اهمیت چنین ساختاری از جنبه‌های گوناگون مورد توجه سازه‌انگاران است. قوام‌بخش هویت‌ها و منافع است؛ به کنش‌گران برای یافتن راه حل‌های مشترک برای مشکلات کمک می‌کند؛ انتظارات را برای رفتارها تعریف می‌کند (توسلی، ۱۳۸۳: ۶).

یافته‌های پژوهش

شاخص‌های جامعه شناختی خاورمیانه بزرگ

در ادامه شاخص‌هایی که به عنوان عوامل عمده و مشترک جامعه شناختی کشورهای خاورمیانه بزرگ، مورد واکاوی قرار می‌گیرند. در کشورهای عربی، قبیله بارزترین نوع نهاد اجتماعی محسوب می‌شود و در آن ساختار جامعه سنتی، واحدی است خویشاوندی که بطور طبیعی بر اساس سنت قدیمی و آباء و اجدادی پایه گذاری شده است. از درون این ساختار اجتماعی، حکومت‌های خاندانی سر برآورده‌اند. خاورمیانه دارای سنت دولت‌ها و پادشاهی‌های مرکزی قوی با رهبران سنتی است، رهبرانی که مایل به آزادسازی اقتصادی و بسته بودن حوزه سیاست و حکومت و نهادهای مبتنی بر اقتدارگرایی سیاسی هستند. این ساختار مبتنی بر سنت، در مقابل هر گونه تغییری که در تعارض با ساختار سنتی جامعه باشد از خود مقاومت نشان می‌دهد. در نتیجه این ساختار ابعادی از طرح خاورمیانه بزرگ را به چالش می‌کشد (Esposito and Piscatori, 1993: 345).

همانطور که اشاره شد، قبیله بارزترین نوع نهاد اجتماعی محسوب می‌شود. قبیله واحدی است که تشکیلات اجتماعی و تا حدودی اقتصادی دارد. قبایل در گذشته واحدهای سیاسی - نظامی نیز به حساب می‌آمدند پدر یا همان شیخ قبیله، وظیفه‌ی اصلی‌اش رهبری قبیله در درون واحد خود و حفظ منافع افراد مجموعه در خارج است. شیخ به ویژه در مورد مسائل و اختلاف‌های قبیله تصمیم می‌گیرد و به ویژه در گذشته در باره‌ی مواردی نظیر درگیری‌ها و جنگ با نیروهای متخاصم دیگر قبیله‌ها تصمیم می‌گرفتند. شیخ به طور معمول توسط اعضای شورای رهبری قبیله که آن را مجلس می‌نامند انتخاب می‌شود. خاندان‌های حاکم در منطقه خاورمیانه با توجه به ویژگی‌های قبایل که بخش سنتی جامعه محسوب می‌شود، سعی در جذب آنان نموده‌اند. عدم میل و وابستگی قبیله‌نشینان به مسائل سیاسی و عقیدتی و سادگی و افکار محدود، ایشان را به صورت یک ذخیره بزرگ بشری مطرح نموده که سران دولت‌های عرب می‌توانند آنان را استخدام کنند و ضمن اعطای امتیازها و دست آوردهای مادی در دستگاه‌های امنیتی و نظامی مورد استفاده قرار دهند. پادشاه در خاورمیانه به منزله‌ی هسته مرکزی منظومه‌ی قدرت و دارنده نقش محوری، صاحب مشروعیت و یگانه مرجع صلاحیت دار برای رسیدگی به کلیه مسائل و امور کشوری و لشکری و فرماندهی کل نیروهای مسلح کشور است (لوکاچ، ۱۳۷۷: ۹۸-۵۰).

شکاف اجتماعی

گروهی از جامعه‌شناسان و اندیشمندان علوم اجتماعی بر این باور هستند که در تحول جامعه سنتی به وضعیت نوین، از هم پاشیدگی اخلاقی و گسستگی اجتماعی در قالب ناهنجاری تجلی می‌یابد. به نظر آنان فرآیند کلی تنوع موجب بروز بی‌سامانی و اختلاف در کلیه‌ی کشورهای که در حال نو شدن هستند می‌شود. به این ترتیب، مفهوم نوسازی در ابعاد گوناگون آن از یک تجربه صرفاً غربی به یک پدیده‌ی جهان شمول تبدیل شد. بر اساس تحلیل‌های مذکور، صاحب‌نظران بر این اعتقاد هستند که نوسازی ریشه ناآرامی‌های اجتماعی در جوامع سنتی جهان سوم می‌باشد. توسعه اقتصادی به جای ایجاد ثبات اجتماعی و بروز صلح آمیز یک فرهنگ آزاد منشانه و دموکراتیک، به این علت که عامل افزایش نابرابری‌های اجتماعی و عدم ارضای خواسته‌های جدید است، خود باعث تضعیف نظم عمومی می‌شود. ساموئل هانتینگتون معتقد است که این وضعیت در نهایت باعث ایجاد فشار برای مشارکت سیاسی می‌شود و چون کشورهای در حال تغییر توان جذب چنین فشاری را ندارند دچار بحران سیاسی می‌شوند (آزادگان، ۱۳۸۰: ۸۵).

در طرح خاورمیانه بزرگ موضوعاتی مانند تکیه بر حکومت مبتنی بر قانون، انتخابات آزاد و مشارکت سیاسی، مشهود است. از این دیدگاه مشروعیت قدرت سیاسی سنتی حاکم تنها به قانونی بودن و انطباق آن بر ارزش‌های حاکم خلاصه نمی‌شود. بلکه به چگونگی ارتباط حکومت کننده و حکومت شونده و مؤلفه‌های مورد نظر در طرح خاورمیانه بزرگ نیز تسری می‌یابد. در این خصوص گفته شده بحران مشروعیت نیز زمانی ظهور می‌کند که نظام ساختاری جامعه را یک جانبه به کنترل درآورد و هویت اجتماعی - فرهنگی شهروندان زیر سیطره‌ی خاص قرار گیرد و از تولید و باروری باز ماند.

در نتیجه نظام‌های سنتی حاکم بر منطقه که ادامه‌ی حکومت خود را مدیون کمک‌های کشورهای غربی می‌دانند، نمی‌توانند نسبت به مسأله‌ی ساختار سنتی جامعه بعنوان ضامن تداوم حکومت آنان در قبال تهاجم ارزش‌های غربی لحاظ شده در طرح خاورمیانه بزرگ بی تفاوت باشند. چرا که مردم این کشورها باید در نظام حکومتی جایگاه مناسبی داشته باشند و می‌بایست احساس کنند که بخشی از دولت و در سرنوشت خود دارای سهم هستند. چنین مشارکتی بر همبستگی جمعی یا ملی خواهد افزود و تقویت کننده‌ی کشور در برابر ضعف‌ها و مشکلات داخلی و خطرهای خارجی است. بعضی از کارشناسان غربی منطقه بر این باور هستند که الزام مسأله‌ی ایجاد مشروعیت به گونه‌ای است که خانواده‌های حاکم یا باید قدرت را تقسیم کنند یا خطر از دست دادن تمام قدرت را بپذیرند. آنان باید نظام و سیستم را باز کنند تا بتوانند مشروعیت سیاسی را که برای بقای سیاسی لازم است، به دست آورند چرا که بسیاری از خانواده‌های سنتی حاکم در خلیج فارس به شدت فاقد مشروعیت سیاسی هستند. اصطلاح پدرسالاری، پدرسالارانه و پدرسالار اکنون تقریباً از فرهنگ واژه‌های دانشمندان علوم اجتماعی حذف شده‌اند. این اصطلاحات در سابق غالباً در مورد گروهی خانوداگی به کار می‌رفتند که مرد نسبتاً مسنی در آن حاکم بوده است گرچه کاربردهای اندک متفاوت دیگری با هم داشتند. نویسندگانی مانند جولوسول و مورگان، پدرسالاری را در علوم اجتماعی جای خاصی بخشیدند. پدرسالاری به طور کلی

به معنای سلطه مرد بر زن است. درنگرش پدرسالارانه، مرد مرکز اقتدار است. پدر سلطان خانواده است. خانواده فضای گفت و شنود است اما تنها پدر می گوید و دیگران اطاعت می کنند، همه تصمیمات توسط پدر اتخاذ می گردد (جیمز، ۱۳۷۷: ۳۶۷). هوبل از دست رفتن مقبولیت کاربرد اصطلاح پدرسالاری را به سبب نزول اعتبار تکامل گرایی کلاسیک که در آن پدرسالاری مرحله بدیهی از تحول نهادهای اجتماعی محسوب می شد چنین توضیح داده است: پدرسالاری به معنای قبایل ابتدایی چیزی نیست جز شبی خیالی از تفکرات قرن نوزدهم، سابقاً پدرسالاری به معنای آن نوع حکومت خانوداگی به کار می رفت که در آن پدر یا وارث مرد منتخب او، بر خانوار حکم می راند (Rabinow, 1984: 27). بعضی دیگر از جامعه شناسان، از پدرسالاری به حکومت مطلقه مرد یاد می کنند. که این تعریف وسیع تر و تحقق علمی آن نسبتاً نادر است. آنتونی گیدنز می نویسد: پدرسالاری نه تنها به وجود برتری مردان که برتری جسمی و اجتماعی مردان در جامعه ابتدایی است اشاره دارد بلکه حق پدری یا تبار پدرنسی نیز لازمه آن است (گیدنز، ۱۳۷۳: ۲۵۰).

عوامل جامعه شناختی هویت در خاورمیانه

هویت در خاورمیانه

گرایش به دین مبین اسلام در خاورمیانه تاریخی به قدمت ظهور اسلام در شبه جزیره دارد. علیرغم تلاش های بعمل آمده در راستای اسلام ستیزی، همواره شاهد ظهور و نفوذ اسلام در خاورمیانه بوده ایم تا جایی که امروزه حتی در کشوری لائیک مانند ترکیه شاهد خیزش مجدد آن هستیم.

عده ای بر این اعتقادند که طرح مسئله اسلام و غرب منبعث از ظهور موج اسلام گرایی در کشورهای خاورمیانه و سایر مناطق جهان اسلام است که نقطه عطف تجلی آن را می توان در انقلاب اسلامی ایران مشاهده کرد. چنین تصور می شود که نوعی احیا گری اسلامی سبب شده است مسلمانان به ویژگی متمایز شان، ارزشمندی تمدن شان و به ارزش هایشان، دوباره اطمینان یابند و به آن ها پشتگر می داده است تا در این عرصه به هموردی غرب بروند. به عبارت دیگر یکی از مهمترین منابع هویتی خاورمیانه، اسلام گرایی و چارچوب های فقهی برآمده از آن است. در این راستا می توان ادعا کرد که انقلاب اسلامی ایران به دلیل جاذبیت در شعارها، اهداف، روش ها، محتوا، نتایج حرکت ها، سابقه مشترک دینی و تردید احیاء گری و بیداری جهان اسلام با پیروزی انقلاب اسلامی معنا و مفهوم جدیدی پیدا کرد و از مرحله نظر به مرحله عمل و واقعیت رسید. کاترین میر در مقاله دیدگاه های سیاسی متحول در خاورمیانه می نویسد: ما از دهه ۱۹۷۰ شاهد شروع تغییر در دیدگاه سیاسی کشورهای اسلامی منطقه هستیم که اوج آنرا در پیروزی انقلاب اسلامی ایران می توان دید. اگر چه یک قرن قبل اندیشمندانی هم چون سید جمال الدین اسدآبادی در جهان اسلام ظهور کردند که ندای بازگشت به اسلام و تقابل با فرهنگ غرب را سر می دادند و در این مسیر نهضت ها و گروه هایی نیز شکل گرفت ولی پیروزی انقلاب اسلامی به همه مسلمانان به اثبات رساند که مسئله بازگشت به اسلام تنها یک خیال و نظر نبوده بلکه می تواند واقعیت هم داشته باشد (بیل، ۱۳۷۲: ۶۴).

گرام فولر می گوید: سیاست گذاری ها امنیتی و خارجی پس از جنگ سرد که غرب در ارتباط با آن ها با چالش مواجهه شده است، ناشی از ظهور گرایش های اسلام گرا بوده است به نحوی که در امور بین الملل به طور اعم و امنیت غرب به طور اخص، نقش محوری پیدا کرده است. آنچه بر اهمیت بیشتر توجه به ابعاد مذهبی فعالیت های بنیادگرایان اسلامی در آثار محققین غربی جهت درک هویت آن ها افزود، واقعه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ بود که موجب شد آن ها با اتخاذ نگرشی جدید به بازبینی رابطه مذهب و سیاست و حضور آن در زندگی سیاسی بپردازد. چنانچه بسیاری از تحلیل گران مطرح نموده اند این واقعه، موجب شکل گیری الگوی رفتاری هژمونیک از سوی آمریکا گردیده که در آن سیطره هژمونیک غرب بر بسیاری از زوایای زندگی سیاسی مسلمانان فزونی یافت (محمدی، ۱۳۸۳: ۱۲۰).

عوامل فرهنگی و جامعه شناختی و طرح خاورمیانه بزرگ

باراها معتقد است که در طرح های آمریکایی مدون برای خاورمیانه، فرهنگ آمریکایی به عنوان نماد شناخته و پذیرفته است (Halevy, 1987: 33). رهبری هژمونیک آمریکا در حیطه فرهنگی، در تعارض با نقد ایدئولوژیک می باشد و چنین است که گفتمان

عقلانی از میان رفته و گفتمان سرگرمی در قالب رسانه‌ها و صنعت فیلم ظاهر گشته است که نظم موجود را تداوم می‌دهند. در این قالب انسان‌ها در گونه‌های متعدد و بافت‌های اجتماعی متفاوت حضور دارند. آن‌ها زندگی خود را به شکل معمولی و همیشگی ادامه می‌دهند که الزاماً بازتاب ارزش‌های همه‌گیر و اعتقادات نمی‌باشد و فقدان یک اجماع مخصوصاً در مقطعی که نگرش‌های مخالف ممکن است تبدیل به فعالیت‌های سیاسی یکپارچه شود، مشهود می‌باشد. در برنامه‌های فرهنگی - آموزشی طرح خاورمیانه بزرگ، سلیقه‌ها در هر حیطه‌ی سامان داده می‌شوند. به گونه‌ای که رهبری سلطه‌گرایانه آمریکا عملکرد پالایشگاهی پیدا می‌کند. به این مفهوم که نقش یک تصفیه‌کننده را در تعیین این که چه چیزی خالص و چه چیزی ناخالص است، به عنوان عامل تعیین‌کننده بازی می‌کند. زمانی که صحبت از استیلای فرهنگی ایالات متحده در قالب طرح خاورمیانه بزرگ می‌کنیم تأکید بر معنای مردم‌شناسانه فرهنگ نداریم بلکه مفهوم محدودتر فرهنگ یعنی معنا و معناسازی را در نظر می‌گیریم. از این دیدگاه فرهنگ به مفهوم رویه، روشن و نهادهایی می‌باشند که کارشان معناسازی است. فرهنگ به مفهوم یک نظام معنا دهنده عینی می‌باشد (Adomo and Horkheimer, 1979).

طرح خاورمیانه بزرگ آمریکا را باید به عنوان بخشی از فرآیند جهانی شدن برشمرد. تسلط منطق فرهنگی آمریکا به عنوان نماد ارزشی فرآیند جهانی شدن بازتاب این نظریه کانت است که شاهد توسعه فرهنگی هستیم که در آن اساس روشنگری در بطن ارزش‌های غیر هم‌بستر به وجود می‌آید. ارزش‌هایی که نگرش‌های متفاوت و منطقی متعارض را سامان می‌دهند درحالی که تفسیرهایی حاکم امروزی به جهت وجود بستر ارزشی واحد، جهان بینی یگانه را پروبال می‌دهد. منطق فرهنگ برخاسته از بازتاب‌ها و واقعیات حاکم بر جامعه‌ی آمریکا نمایانگر تعریف کانت از دلیل فقدان یک عصر روشنگر می‌باشد: فرهنگی که بر مبنای آن تا جایی که تمایل دارند در مورد هر آنچه که می‌خواهید بحث کنید اما در نهایت باید اطاعت کنید. در این چارچوب این واقعیت که تعاملات فرهنگی افزایش یافته و ارتباطات باعث نزدیکی مردم در اقصای نقاط گیتی به یکدیگر گشته و انتقال اطلاعات کمتر نقطه‌ی تاریکی را در خصوص جنبه‌های متفاوت زندگی باقی گذاشته است، مفهوم رژف‌نگری بینشی و اجتماعی نمی‌باشد (آقایی، ۱۳۸۸: ۱۱). طرح خاورمیانه بزرگ بخشی از گفتمان و منطق فوق‌الشاره را هدف قرار داده است تا براساس آن واژه‌ها، فرهنگ‌ها و هویت جدیدی در منطقه شکل گیرد. قالب ظاهری این تغییر دموکراسی‌سازی و توسعه اقتصادی است که اما جوهره آن این کلام کانت است: در نهایت باید اطاعت کنید.

هویت زدایی و منطقه فرهنگی غرب

در دهه ۳۰ جورج اورولدر تحلیل جامعه شوروی صحبت از حرکت به سوی یک فرهنگ توده‌ای و همه‌گیر کرد که هدفش را امکان پذیر ساختن سلطه در قالب پذیرش هنجاری می‌دانست. در دهه ۶۰ مک لوهاندر قالب صحبت از برپایی قریب الوقوع دهکده جهانی، بشارت از شکل‌گیری یک ذهنیت واحد داد، در عین این که جنبه‌های ملموس زندگی می‌تواند متفاوت باشد. به این طریق مک لوهان بشارت محو شدن جغرافیای ذهنی را بشارت می‌دهد. امروزه آنچه را که سلطه فرهنگی آمریکا می‌نامیم و بعد فرهنگی فرآیند جهانی شدن را تشکیل می‌دهد، شکل انسجام یافته و نهادینه شده چشم‌اندازهایی است که سه متفکر ذکر شده بیان کرده‌اند در واقع صحبت از جهانی شدن فرهنگی خاص است، هر چند با استفاده از مضامین متفاوت باشد (Foucault, 1981: 53).

برای اشاعه و تثبیت سلطه فرهنگی که نماد جوهری طرح خاورمیانه بزرگ می‌باشد هدف آن است که برای جدایی فرد خارج از جهان غرب از تاریخش باید آنچه را که نیچه اراده قدرت می‌نامد از او گرفت. فرد مسخ شده به راحتی تحت نفوذ قرار می‌گیرد و این یعنی دسترسی قدرت سلطه‌گر به ایده‌ها که متن جهان‌بینی و تصورات فرد را شکل می‌دهد و دسترسی به این متن یعنی توانایی در شکل دادن به معانی و تفاسیر که فوکو از آن به عنوان فرآیند لایه لایه سازی فرهنگی صحبت می‌کند. رهبری سلطه‌گرایانه ایالات متحده در عرصه جهانی شدن به مفهوم این است که مردم غیر غربی توانایی تشخیص درست از نادرست، توانایی حکومت بر دیگران و توانایی حکومت بر خود را از دست داده‌اند. این واقعیت نشان می‌دهد انسان‌هایی که دچار مسخ تاریخی شده‌اند در حیطه‌های سه گانه معرفت، قدرت و اخلاق تن به پذیرش سلطه فرهنگی قالب فکری غربی می‌دهند. چرا که این قدرت است که معرفت را سامان می‌بخشد (Mudern, 2002: 67).

هویت‌های دولتی در خاورمیانه

هویت‌های دولتی در خاورمیانه با چالش جدی هویت‌های فرودولتی (مانند عشیره، فرقه، فامیل) و فرادولتی (مانند عرب‌گرایی و اسلام‌گرایی) روبرو است. این چالش بزرگ منطقه خاورمیانه را از سایر مناطق جهان ممتاز می‌سازد. کارشناسان منطقه خاورمیانه پیوسته به اهمیت هویت‌ها برای فهم این منطقه از جهان تأکید دارند. هم‌اکنون کشمکش بین هویت‌های چندگانه رقیب در منطقه خاورمیانه در جریان است که می‌تواند فرآیند تشکیل هویت را روشن‌تر سازد. گروه‌های فرودولتی با گسترش انضمام طلبی وفاداری به دولت و مرزهای آن را زیر سوال می‌برند. جنبش‌های فراگیر هویت فرادولتی، مانند جنبش اتحاد عربی و وحدت اسلامی، مؤثرتر از اکثر دولت‌ها وفاداری‌های مردمی را بسیج می‌کنند. در دهه ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰، ناصر در مصر از آرمان اتحاد اعراب برای اعمال محدودیت‌های هنجاری بر توانایی دولت‌های عرب در جهت اجرای سیاست‌های خارجی حاکم بهره گرفت. از دهه ۱۹۷۰، اسلام سیاسی کوشیده است دولت‌ها را از پایین اسلامی کند، آن‌ها را برای آرمان‌های اسلامی گردهم آورد و مسلمانان را بر ضد تهدیدهای غربی بسیج کند (Rabinow, 1984: 531).

دقیقاً به این دلیل که منطقه خاورمیانه بیشتر هویت‌های مردمی (جمعی) ظاهراً با ساختارهای قدرت مادی به ویژه نظام دولت‌ها که از بیرون بر این منطقه تحمیل شده‌اند، سر ناسازگاری دارند، خاورمیانه یک آزمون موردی برای سنجش قدرت نسبی عوامل مادی و آرمانی (غیر مادی) است. مسئله ریشه هویت در منطقه را بحث‌های پیرامون ملی‌گرایی دامن زد. باستان‌گرایان ریشه‌های ملی‌گرایی را در قیومت ثابت موروثی تاریخی می‌جویند؛ نوگرایان، مانند ارنست گلنر هویت را فرآورده نوسازی، به ویژه گسترش بازار می‌دانند در حالی که ابزارگرایان هویت را بر ساخته نخبگان و ضد نخبگان در مبارزه آن‌ها برای کسب قدرت می‌بینند. هیچ یک از این دیدگاه‌ها به طور کامل معتبر نیست. به یقین، برخلاف نگرش باستان‌گرایان، هیچ هویت تاریخی منفرد و آشکار که در دولت‌های خاورمیانه‌ای به طور یک پارچه پذیرفته شده باشد وجود ندارد؛ بلکه هویت‌های رقیب از طریق گفت‌وگو، بحث‌ها در حوزه عمومی در میان نخبگان، روشنفکران و عموم مردم آزمون می‌شوند. افزون بر این، احتمال موفقیت در ساختن یک هویت خاص به عوامل عینی مانند حافظه‌های مشترک تاریخی، مذهب رسمی یا غالب، ارتباطات اجتماعی تسهیل شده از طریق یک زبان مشترک بستگی خواهد داشت. بنابراین چیرگی یک هویت ویژه، فرآورده یک تعامل پیچیده عوامل عینی و آرمانی است (سلیمی، ۱۳۸۶: ۳۸).

معضل هویت و حاکمیت در خاورمیانه

ناسازگاری بین دولت و هویت شاید برجسته‌ترین معضله نظام دولت‌های خاورمیانه باشد. در الگوی وستفالیایی که گسترش اروپا ظاهراً جهان گستر شد، سازگاری بین هویت و حاکمیت، ملت و دولت است که دولت‌ها و نظام دولت‌ها را از نعمت مشروعیت بهره‌مند می‌کند. در یک دوره ملی‌گرایی، در واقع جوامع هویتی انگیزه‌ای نیرومند برای برپایی یک دولت دارند و رهبران دولت نیز بهانه خوبی برای ایجاد هویت ملی مشترک در میان مردمان خود دارند. هر جا انگیزه برای ایجاد همگرایی بین دولت، سرزمین و ملت از بین رفته باشد، مشروعیت دولت ضعیف‌تر است در حالی که انضمام‌طلبی بر دامنه کشمکش درون دولتی و میان دولتی می‌افزاید. خاورمیانه به دلیل آمیزه منحصر به فرد آن از هویت‌های نیرومند فرودولتی و فرادولتی پا برجا است که وفاداری توده‌ای به دولت نوعی را در هنگام همنوایی آن با احساس امنیت متمایز از ملت دیگر یا متمایز از دولت‌های همسایه سست می‌کنند (احمدی، ۱۳۸۶: ۲۷).

رشد شتابان هویت پان‌عرب در دهه ۱۹۵۰ با پیشرفت آموزش و سواد همراه شد، به نحوی که اغلب آموزگاران مصری استخدام شده در سراسر جهان عرب بودند که به جامعه متوسط جدید کمک کردند تاهویت مبتنی بر وحدت عربی را شکل دهند. در نتیجه، حس تعلق فراگیر به یک موجود متمایز به نام جهان عرب فراگیر بوده است؛ در واقع بیشتر پژوهش‌ها در جبهه عرب از دهه ۱۹۸۰ به این سو این نکته را تأیید کرده‌اند که عرب‌ها یک ملت‌اند و مرزهای دولتی تفکیک کننده آن‌ها ساختگی هستند (هانتینگتون، ۱۳۷۶: ۳۹).

سیزده قانون اساسی از مجموع ۱۵ قانون اساسی دولت‌های عربی ملت را ملت عرب تعریف می‌کنند. منحصرأ در جهان عرب، بسیاری عرب‌ها نه این یا آن مرز بلکه به طور کلی مرزهای دولت‌ها را یک راهبر تحمیلی خود سرانه تفرقه بیندازد و حکومت کن

از سوی امپریالیسم و از این رو فاقد مشروعیت و قداستی می‌دانند که دولت‌های در سایر مناطق جهان از آن بهره‌مندند. یادآوری سیاست اعراب به هنگام یکپارچگی و تجربه کامیابی آنها در هنگامه همکاری و همنوایی و تجربه شکست در زمان تفرقه و جدایی، آرمان پان عربیسم رازنده نگه می‌دارد. از دست دادن فلسطین، شکست در جنگ ۱۹۶۷ در برابر اسرائیل، تحریم‌ها بر ضد عراق و فتح عراق در سال ۲۰۰۳، همگی خواری و تحقیر شکست همه عرب‌ها محسوب می‌شدند. این در حالی است که جنگ ۱۹۳۷ و تحریم نفت و بیرون راندن اسرائیل از جنوب لبنان تحت فشار حزب الله در ژوئن ۲۰۰۰ پیروزیهای مشترک عرب‌ها تلقی شده‌اند. در سطح ایدئولوژی رسمی، این احساس در دکترین‌های ملی‌گرایی پان عرب آشکار بود همه عرب زبان‌ها را تشکیل دهنده یک ملت می‌دانستند که دولت‌های آن‌ها باید هماهنگ عمل کنند (Roshandle, 2000: 5).

بنابراین، در برابر ناسازگاری و ناهمگونی فراگیر مرزها و هویت باید به پایداری و ماندگاری نظام دولت‌های منطقه‌ای اشاره کرد. به محض این که نخبگان حاکم و دستگاه دولت در دولت‌های منفرد ایجاد شدند، منافع بسیاری از تجربه سرزمین‌های امپراتوری عثمانی نصیب آن‌ها شد. در طول حدود یک قرن شکل‌گیری مداوم دولت‌ها، دولت‌سازان برای مهار نفوذ نیروهای بین‌دولتی به سرزمین شان تلاش کرده‌اند و از حاکمیت خود در برابر تعریف دوباره مرزها قاطعانه دفاع کرده‌اند. به واقع، دولت‌های عرب جنبش‌های پان عرب را که دهه ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ در پی یافتن راه‌حلی برای معضل یک ملت، دولت بسیار از طریق ادغام آنها در پروژه‌های وحدت‌گرا مانند جمهوری متحده عربی بین مصر و سوریه بودند پشت سر نهادند. نظام بین‌الملل، در تضمین مرزهای دولت‌ها، جلوی کوشش‌های بیسمارکی برای انضمام همراه با خسونت دولت‌های همسایه مانند تلاش صدام حسین برای الحاق کویت به سرزمین عراق را گرفت. بنابراین، مرزهایی که در زمان پیدایش نظام دولت‌ها در خاورمیانه ترسیم شده بود تا اندازه زیادی بدون تغییر باقی ماند.

اما دور باطلی که دولت‌سازان عرب در آن گرفتار آمده‌اند روند عادی‌سازی مرزها را به تأخیر انداخت. ناتوانی آن‌ها برای تثبیت هویت‌های سیاسی شهروندان و توانایی ضد نخبگان در جهت به کارگیری هویت‌ها فرودولتی و فرادولتی برای بسیج مخالفان، دولت‌سازان را به ورطه راهبردهای اقتدارگرایانه رانده است که در آن هسته‌های فشرده و درهم تنیده هیت حاکمه از طریق بهره‌گیری گسترده از وفاداری‌های فرودولتی تشکیل می‌شوند درحالی که هویت‌های غیردولتی را زنده نگه می‌دارد در حالی که دسترسی دولت‌ها به رانت بیرونی - درآمدهای نفتی و کمک‌های خارجی - به آنها امکان می‌دهد از مبادله حقوق سیاسی در ازای مالیات و حمایت مردم پرهیز کنند. دولت‌سازی آمرانه از بالا و پایین که حاصل دولت‌های رانتی است، بسیج توده‌ای و فراگیر مردمی را به عنوان یکی از اجزای اصلی در ملت‌سازی، مدل غربی را محدود کرده است (اسپوزیتو، ۱۳۸۵).

سطوح هویتی در خاورمیانه

در دولت‌های عرب سطوح هویتی چندگانه و غالباً به یک اندازه نیرومند، به شیوه‌هایی کاملاً متفاوت همزیستی دارند. مغرب که به لحاظ جغرافیایی از سایر جهان عرب جدا است همواره کمترین سرسپردگی را ملی‌گرایی عربی داشته است و میزان پایبندی آن به دولت محلی بیشتر بوده است. واکنش نیرومند در مغرب به حمله غربی‌ها به عراق نشان داد هویت اسلامی و هویت عربی بطور فعال در این کشور خودنمایی می‌کند (کاستلز، ۱۳۸۴: ۲۵).

در مصر، یک حدس نیرومند هویت سرزمینی بر پایه دره نیل و یک تاریخ دولتی پیش از عرب‌ها وجود دارد. اما، هویت مصری محتوای عربی - اسلامی دارد و کوشش‌ها برای ساختن تعریف‌های جایگزین از مصری بودن مانند فرعون‌ی یا مدیترانه‌ای ناکام مانده است. این حس نیرومند خویشاوندی با دنیای عرب به این معنی بود که تصمیم‌هایی که فقط بر پایه منافع دولت اتخاذ می‌شد - صلح جداگانه مصر با اسرائیل، عضویت در ائتلاف جنگ خلیج فارس بر ضد عراق بسیار مناقشه بر انگیزه و آسیب زنده به مشروعیت رژیم بودند. به همین ترتیب، یمنی‌ها هویت خود را، به دلیل موجودیت ویژه یمن پیش از اسلام به عنوان یک دولت، متمایز از بقیه می‌بینند، اما با وجود این یمن را بخشی از اجتماع بزرگ عرب می‌دانند. اگر روند تاریخی و جغرافیایی، یعنی بلاد شام (سوریه تاریخی و جغرافیایی)، از یک ملیت ماندگار پیشتباری کرده است، تجزیه این واحد جغرافیایی به چهار دولت کوچک (سوریه، اردن، لبنان و فلسطین / اسرائیل) مانع از آن شد که سوریه مرکزیت دمشق به یک کانون بلامنازع هویت تبدیل شود. کوشش

حزب ملی‌گرای سوسیال سوریه برای ایجاد یک هویت ملی سوریه غیر عرب بی‌ثمر بود، اگر چه هنگامی که یک هویت پان سوریه با محتوای عربی تعریف شد در منطقه طنین‌انداز گردید و موج آفرید (Adomo and Horkheimer, 1979).

فلسطینی‌ها به مثابه یک اجتماع بی‌دولت به خوبی تحول و تکامل هویت‌های چندگانه را به نمایش می‌گذارند. از آن جا که آن‌ها هیچ حافظه تاریخی از یک هویت فلسطینی نداشتند، یک هویت فلسطینی متمایز حاصل جدایی فلسطین از سوریه و مبارزه با صیہونیسیم بود. اما فلسطینی‌ها به دلیل نیاز به عضویت در یک کل بزرگتر، تا شکست اعراب در جنگ ۱۹۶۷، با هویت عربی نیز هم‌نوا و هماهنگ بودند. پس از آن، ملی‌گرایی فلسطینی به گونه‌های مشخص‌تر سربرآورد، هر چند که نبود یک دولت فلسطینی آن را به تأخیر انداخت و هویت اسلامی آن (ملی‌گرایی فلسطینی) را به چالش کشید. اما هیچ یک از این هویت‌ها با یکدیگر مانع‌الجمع نبودند؛ از این رو، اسلام‌گرایان فلسطینی، ملی‌گرایی را پذیرفتند و آن را با اسلام‌گرایی سازش دادند و ایستادگی ملی‌گرا در برابر بریتانیا و اسرائیل نیز از گفتمان اسلامی استفاده کرد. هویت‌های دولت همه جا مکمل مشروعیت یا در برخی موارد پایه‌های ابتدایی مشروعیت در منطقه شده‌اند، با توجه به استمرار محبوبیت و اعتبار مردمی هویت‌های عربی و اسلامی، فرمانروایان بین این که خودشان را رهبران عرب یا اسلامی بنامید و از طریق آن کسب مشروعیت کنند یا به هویت‌های دولتی تکیه کنند در نوسان و تردید به سر می‌برند؛ آن‌ها می‌توانند به طور کامل بر هویت اسلامی و عربی تکیه کنند زیرا مرزهای آن‌ها با اجتماعات عربی یا اسلامی همخوانی و سازگاری ندارد و هواداری از هنجارهای عربی و اسلامی ممکن است منافع دولت را قربانی کند؛ اما تا زمانی که هویت‌های دولتی اعتبار کافی برای به حاشیه راندن رقبای فرا دولتی خود نداشته باشند، آن‌ها نمی‌توانند به طور کامل بر هویت‌های دولتی تکیه کنند آن‌ها شاید بکوشند از طریق دولتی کردن یک هویت فرادولتی چونان ایدئولوژی رسمی دولت بر این معضل فائق آیند، همچنان که سوریهٔ بعثی ادعا می‌کند که پرچمدار خاص عرب‌گرایی است یا عربستان سعودی خودش را پرچمدار اسلام می‌پندارد (Bamett, 1988).

هویت‌های موجود در خاورمیانه

در خاورمیانه هویت‌های گوناگونی وجود دارد. این هویت‌ها شامل دو طیف مختلف است. در یک سو هویت‌های فراملی و در سوی دیگر هویت‌های قومی قرار دارند. در میان این طیف نیز هویتی به نام هویت ملی در حال تکوین است. رقابت بین این هویت‌ها و تأکید کشورها بر هر یک از آن‌ها مجموعه جالبی از همکاری، تقابل و تضاد را به وجود آورده است. اسلام و زبان، هویت‌های فراملی عربیسم و اسلام‌گرایی را به وجود آورده‌اند. پان عربیست‌ها معتقدند که دولت‌ها باید با محدود کردن حق حاکمیت، منافع مشترک اعراب همچون مسئله فلسطین و استقلال از غرب را در اولویت قرار دهند. خاورمیانه در میان مناطق جهان از وضع ویژه‌ای برخوردار است. ارتباط مذهب و سیاست در این منطقه بیش از دیگر نقاط جهان مشاهده می‌شود و در واقع یکی از مهمترین عوامل سازنده سیاست‌های داخل و خارجی واحدهای سیاسی در خاورمیانه هویت دینی است (Alison, 2005:17).

با افول پان عربیسم، هویت فراملی پان‌اسلامی رو به گسترش نهاد. جنبش‌های اسلام‌گرایانه در خاورمیانه با جنبش معروف اخوان المسلمین در دهه ۱۹۲۰ در مصر آغاز شد و به سرعت رشد کرد. انقلاب اسلامی ایران، باعث افزایش فعالیت اسلام‌گرایان در منطقه شد. کردها مهمترین گروه‌های فراملی در خاورمیانه را تشکیل می‌دهند و در چهار کشور ایران، عراق، ترکیه و سوریه پراکنده هستند. آنان از دیر باز خود را قومی مجزا و بی‌نیاز از ادغام در هویت‌های غالب می‌دانستند. برخی از افراد خواهان استقلال و تشکیل کشوری بر مبنای هویت کردی بودند. این خواسته باعث شد تا هویت‌های غالب به ویژه در ترکیه و عراق درصدد سرکوب آن‌ها بر آیند. علاوه بر کردها؛ اقلیت‌های قومی و مذهبی دیگری مانند علوی‌ها، دروزی‌ها، ترکمنان، مسیحی‌ها و یهودی‌ها نیز در کشورهای خاورمیانه ابراز وجود می‌کنند. این گروه‌ها گرچه در چالش‌های هویتی نقش چندانی ایفا نمی‌کنند، اما همواره درصدد حفظ هویت خود هستند.

همیت ملی به معنی گروهی از مردم که دارای سرزمین تاریخی اسطوره‌های تاریخی و حقوق مشترک هستند؛ در خاورمیانه در حال تکوین است. در خاورمیانه بجز ایران و مصر که دارای سرزمین تاریخی و اسطوره‌های مشترک می‌باشند؛ کشورهای دیگر تنها قبایل دارای پرچم هستند و تمایزاتی بین هویت دولت و هویت ملت وجود دارد. در واقع جدایی دین از دولت آنچنان که در

غرب نمودار شد در خاورمیانه رخ نداد و حتی هر یک از دولت‌های خاورمیانه رهبری و دینی را دارند. در نتیجه بدون در نظر گرفتن مذهب درک روندهای سیاسی و اجتماعی در این منطقه ممکن نیست.

نتیجه‌گیری

نگاه سازه‌انگاری به تغییر بر اساس توجه به تغییرات در رویه‌ها، قواعد و هویت‌هاست. بر اساس برداشتی که از و نت مشاهده کردیم این دولت‌ها هستند که سرشت آنارشی بین‌المللی را تعیین می‌کنند اما در اینجا نیز آنچه که دولت‌ها انجام می‌دهند وابسته به این است که هویت‌ها و منافع آنها چیستند و هویت‌ها و منافع نیز تغییر می‌کنند. این تغییر هویت هم به دولت‌ها و هم به هویت نظام بین‌الملل مربوط می‌گردد. در نتیجه آنچه که اهمیت پیدا می‌کند این است که هویت‌ها و منافع چگونه می‌شوند. چیزی که برای فهم آنها معانی بین‌ذهنی لازم است. بنابراین در سازه‌انگاری تغییر در ساختار اگر چه مشکل اما ممکن است و با تغییر در برداشت‌های بین‌ذهنی بتواند ساختار را نیز تغییر داد. سازه‌انگاران معتقدند؛ زمانی که یکی از کارگزاران با افزایش قدرت مواجه می‌شود، می‌توان محدودیت‌های ساختاری بر خود را به حداقل برساند و آزادی عمل خود را بر اساس منافع و خواست خود به حداکثر رساند. همین نگاه باعث شد که بوش پدر در قالب دکترین نظم نوین جهانی، قرن ۲۱ را قرن آمریکایی بنامد و در قالب اشغال عراق و افغانستان و طرح خاورمیانه بزرگ در صدد تجدید نظر و اصلاح نظام بین‌الملل به سود خود بر آید.

مبحث هویت از مسائل اصلی تئوری‌هایی است که در برابر خرد گرایی قرار دارند. در بررسی ما در این پژوهش چگونگی شکل‌گیری هویت، چیستی هویت و طرز عمل هویت به تفصیل مورد اشاره قرار گرفت. دریافت درست این مسئله به ما کمک خواهد کرد تا اولاً نحوه احیاء و بازسازی این هویت و عناصری درونی آن را که نقش انسجام بخش درونی را برای آن دارند، به درستی دریابیم، و ثانیاً سازه کارهای عمل این هویت که به وسیله آن می‌تواند خود را چنان بر ساختارهای موجود تحمیل نماید که نتوانند آن را نادیده بگیرند، به درستی درک نماییم. بحث ساختار - کارگزار به ما در درک درست ماهیت ساختارهای بین‌المللی و منطقه‌ای، طرز عمل آنها و ارتباط با کارگزاران به عنوان یک کنش گر فعال کمک خواهد کرد. نهایتاً بحث تغییر این کمک را به ما می‌کند تا دریابیم که ساختارهای موجود ساختارهایی ایستا و متصلب نیستند. این مبحث همچنین در حصول درک صحیح کارایی عنصر هویت به لحاظ سطوح تحلیل به ما یاری خواهد رساند. در این چارچوب سطح تحلیل از فرد و دولت سرزمینی عبور کرده و امت اسلامی است. در راستای فرهنگ هویت اسلامی هنجارهای ارزشی همچون عدالت، نفی نظام سلطه در خاورمیانه متجلی گردیده‌اند که در تعارض با اهداف طرح خاورمیانه بزرگ قرار می‌گیرد.

منابع

۱. احمدی حاجی کلایی، حمید، و فاضلی، حبیب اله. (۱۳۸۶). ناسیونالیسم، مسئله هویت و دولت ملی در تئوری اجتماعی. سیاست - مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۳۷(۴)، ۲۱-۴۰.
۲. ازغندی، علیرضا. (۱۳۸۳). سازنده گرایی، چارچوبی تئوریک برای فهم سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری (دانشنامه حقوق و سیاست)، ۱(۱۰).
۳. اسپوزیتو، جان ال (۱۳۸۵). اسلام سیاسی: فراسوی تهدید جدید (۱) و (۲). بازتاب اندیشه، - (۷۸).
۴. امامی، محمد علی (۱۳۷۹). سنت، نوگرایی و مشروعیت در کشورهای خلیج فارس، فصلنامه سیاست خارجی، ۱۴(۳)، ۷۳۱-۷۴۸.
۵. آریان پور، امیرحسین (۱۳۵۳). زمینه جامعه‌شناسی، تهران: دهخدا.
۶. آزادگان، جمشید (۱۳۸۰). جامعه‌شناسی تاریخ، تهران: پژوهشنامه علوم انسانی.
۷. آقایی، سیدداوود، و رسولی، الهام. (۱۳۸۸). سازه‌انگاری و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال اسرائیل. سیاست - مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۳۹(۱)، ۱-۱۶.
۸. بیل، جمیز (۱۳۷۲). امنیت منطقه‌ای و ثبات داخلی در خلیج فارس، مجموعه ی مقالات چهارمین همایش خلیج فارس، تهران: مرکز مطالعات خلیج فارس، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

۹. بلیس، جان و اسمیت استیو (۱۳۸۳). جهانی شدن سیاست: روابط بین الملل در عصر نوین (زمینه تاریخی، نظریه‌ها، ساختارها و فرایندها)، ترجمه ابوالقاسم راه چمنی و دیگران، جلد اول، چاپ نخست، تهران: موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی معاصر.
۱۰. پیرو، آلن (۱۳۶۶). فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه دکتر باقر ساروخانی، تهران: انتشارات کیهان.
۱۱. توسلی، غلامعباس؛ قاسمی، یارمحمد (۱۳۸۳). هویت‌های جمعی و جهانی شدن، مجله نامه علوم اجتماعی، ۲۴(۲۴)، ۱-۲۶.
۱۲. تویی بی، آرنولد (۱۳۶۲). تمدن در بوته آزمایش، ترجمه یعقوب آژند، تهران: انتشارات مولی.
۱۳. چامسکی، نوام (۱۳۸۳). تروریست‌های جهان چه کسانی هستند؟ ترجمه مجتبی طاهری، گزارش راهبردی شماره ۱۳۱۱۲۲۲، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۴. حاجی یوسفی، امیرمحمد (۱۳۸۳)، ایران و خاورمیانه: گفتارهایی که درسیاست خارجی ایران، تهران: انتشارات فرهنگ گفتمان.
۱۵. رنان، ارنست (۱۳۷۵). خرد در سیاست، ترجمه عزت الله فولادوند، تهران: انتشارات طرح نو.
۱۶. ریموند، هیته بوش (۱۳۸۶). سیاست هویت در روابط بین الملل، ترجمه علی گل محمدی، کتاب وابط بین‌المللی خاورتهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
۱۷. ستاری، سجاد (۱۳۸۲). تحلیل ادواری تعاملات استراتژیک ایالات متحده آمریکا و اسرائیل از آغاز تاکنون، کتاب آمریکا(۳). ویژه روابط آمریکا-اسرائیل، تهران: موسسه ابرارمعاصر تهران.
۱۸. سلیمی، حسین. (۱۳۸۶). نگرشی سازه انگارانه به هویت ملی در ایران. مطالعات ملی، ۸(۳۱)، ۳۱-۵۴.
۱۹. فراهانی، احمد (۱۳۸۵). خلیج فارس و انگاره‌های امنیت سازی منطقه‌ای یا فرمانطقه‌ای، خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۵/۱۰/۲۰.
۲۰. کاستلز، مالموئل، (۱۳۸۰). عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ، قدرت و هویت، جلد دوم، ترجمه حسن چاوشیان، تهران: نشر طرح نو.
۲۱. کلاید، آرمارک (۱۳۸۲). روابط اسرائیل و آمریکا، ترجمه عبدالله پیچرانلو، گزارش راهبردی، پژوهشکده مطالعات راهبردی، شماره ۷۸.
۲۲. گل محمدی، احمد (۱۳۸۱). جهانی شدن، فرهنگ و هویت، تهران: نشر نی.
۲۳. گولد، جولیوس و ویلیام ل کولب، (۱۳۷۶). فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه ازکیا و دیگران، تهران: انتشارات مازیار.
۲۴. گیدنز، آنتونی (۱۳۷۳). جامعه شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.
۲۵. لوکچ، گئورک (۱۳۷۷). تاریخ و آگاهی طبقاتی، ترجمه محمد جعفر پوپنده، تهران: انتشارات نسل قلم.
۲۶. محمدی، منوچهر. (۱۳۸۳). بازتاب انقلاب اسلامی در جهان اسلام. سیاست- مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، (۶۳)، ۱۱۹-۱۴۱.
۲۷. هانیگتون، ساموئل (۱۳۷۶). "اسلام و غرب: از درگیری به گفتگو، ماهنامه پیام امروز.
- 28.(n.d.). "Israelis Prefer Bush Over Kerry." [www.grassrootspu.com/2004/08/poll-israelis-prefer-bush-over-kerry.html]
- 29.Adorno, T. W., & Horkheimer, M. (1979). Dialectic of Enlightenment. Translated by J. Cumming. London: Verso. (Original work published in 1944)
- 30.Barnett, M. N. (1988). Dialogues in Arab Politics: Negotiations in Regional Order. New York: Columbia University Press, 5.
- 31.Barnett, M. N. (1988). Dialogues in Arab Politics: Negotiations in Regional Order. New York: Columbia University Press.
- 32.Craig, E. (1965). Routledge Encyclopedia of Philosophy. Routledge, 652.
- 33.Esposito, J., & Piscatori, J. (1993). "Democratization and Islam." Middle East Journal, 45(3), 345.
- 34.Eva Etzioni – Halevy (1987), Social Change, 2 nd (Ed), - IISS. (n.d.). Middle East. London, Routledge and Keyan Paul, 33. [www.iiss.com/middle]
- 35.Foucault, M. (1977). Discipline and Punish. Translated by A. M. Sheridan-Smith.
- 36.Foucault, M. (1981). "The Order of Discourse." In R. Young (Ed.), Uniting the Text. London: Routledge, 52.
- 37.Gendzier, I. (2002). "Islam and Politics." Logos: A Journal of Modern Society, 1(2), 18. [www.logosjournal.com]

38. Gerges, A. F. (2003). "Islam and Muslims in the Midst of America." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 76. [www.ann.sagepub.com]
39. Hass, R. (2007, March 1). The New Middle East. *Foreign Affairs*. [www.foreignaffairs.org/2006/1101/faessay 85 6011 richard hass.n/the.new.Middle East.htm]
40. Hawthorne, A. (2003). "The Middle East Partnership Initiative: Questions Abound." *Arab Reform Bulletin*, 1(3), 3. [www.arab-reform.net/sep03/hawthorne.html]
41. Honnigton, S. (1998). "Islam and the West: From Conflict to Dialogue." *Payam Emrooz Monthly*.
42. Huntington, S. (1968). *Political Order in Changing Societies*. New Haven: Yale University Press.
43. Jalil, R. (2000). "Iran's Foreign Policy and Security." *Security Dialogue*, 31, 05.
44. Katrine, M., Rizzo, H., & Ali, Y. (2007). "Changed Political Attitudes in the Middle East: The Case of Kuwait." *International Sociology Association*, 298. [www.iss.sagepub.com/cig/content]
45. MacCabe, C. (1979). *On Discourse and Society*, August 1979, 279.
46. Modgil, S. (2002). *Islam, The Middle East, and the New Global Hegemony*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 67.
47. Rabinow, P. (Ed.). (1984). *The Foucault Reader*. Harmondsworth: Penguin, 531.
48. Roman, E. (1996). *Wisdom in Politics*, translated by Izatollah Foladvand. Tehran: Tarhe Now Publications.
49. Telhami, S., & Barnett, M. (2002). *Identity and Foreign Policy in the Middle East*. Ithaca, NY, and London: Cornell University Press, 93.

